

Mitnica in poštna postaja v Podpeči pri Lukovici

Redno poštno službo za območje Nemškega cesarstva, ki je vključevalo tudi naše kraje, je ob koncu 15. stol. organiziral habsburški cesar Maksimilijan I. (1493-1519). Tako je že leta 1488, torej še med vladavino svojega očeta cesarja Friderika III., v Innsbruck povabil italijansko poštno družino Tasso, s poznejšim germaniziranim priimkom Taxis (od tod izvira izraz taxi). Leta 1516 je dobila družina Taxis v zakup izključno pravico prenašanja pošte v vsem cesarstvu.

Prva poštna zveza v naših krajih je bila ustanovljena leta 1573, ko je bila na ukaz nadvojvode Karla II. ustanovljena redna peš pošta med Gradcem in Ljubljano. Tekači so vsak četrti dan prinašali in odnašali uradna in zasebna pisma. Že leta 1578 je bila na tej poti uvedena poštna zveza s konji. Glavna poštna postaja za Kranjsko je bila v Ljubljani, najstarejša poštna postaja na poštni poti med Ljubljano in Gradcem pa je bila v Podpeči pri Lukovici.

Začetki poštne postaje v Podpeči

Tako imenovani »Burdigalski itinerarij«, ki je nastal v obdobju vladavine Konstantina okoli leta 333, omenja poštno postajo Ad Quatrodecimo (Pri 14. mejniku) na cesti med Emono in Trojanami (Atransom). Slovenski arheolog J. Šašel omenja kot najverjetnejšo lokacijo te rimske postaje okolico Lukovice, torej kraj, kjer je v renesansi nastala tudi mitnica in poštna postaja v Podpeči pri Lukovici. Na edinem ohranjenem antičnem zemljevidu Tabuli Peutingeriani je omenjena poštna postaja (cursus publicus) Ad publicanos, ki je bila 20 milj oddaljena od Emone in šest milj od Atransa. Ime Ad publicanos (Pri zakupniku)

nakazuje, da je imela ta postaja v zakupu tudi mitnino oz. carino. J. Šašel domneva, da je bila postaja Ad publicanos na območju Lukovice. Vidimo, da je poznejša renesančna mitnica in poštna postaja v Podpeči nadaljevala več kot tisoč let staro antično tradicijo na približno istem kraju.

O začetkih mitnice in poštne postaje v Podpeči pri Lukovici je prvič podrobno poročal Ivan Vrhovnik v svoji študiji, ki je bila objavljena v Izvestjih Muzejskega društva za Kranjsko leta 1896. Ime Podpeč si lahko razlagamo glede na njegovo značilno lego, saj leži pod pečjo (pečino), ki je bila že dolgo tega spremenjena v kamnolom. Peč je staro ime za veliko skalo. Ivan Vrhovnik v svojem članku imenuje kraj Podpečjo in ne Podpeč.

V Podpeči je bila mitnica že pred nastankom poštne postaje. Mitnica je bila last deželnega kneza in v njegovem imenu jo je upravljal kranjski deželni vicedom. Mitnica in poštni urad v Podpeči sta poslovala v isti stavbi. Za popravilo uradnega poslopja je bil pristojen deželni zakladnik. V listinah je zapisano, da se je poštni odpravnik in mitničar Jakob de Sani pritožil komori zaradi slabega vzdrževanja uradnega poslopja. Maja 1591 je zato vicedom Bonhomo dobil priporočilo iz Gradca, naj ugotovi verodostojnost pritožbe. Po opravljenem pregledu strokovnjakov je vicedom izdal naročilo, naj se hiša nadzida in popravi, toda komora ni bila posebno navdušena nad vicedomovim predlogom. Tako je 30. maja 1612 Jakob de Sani ponovno prosil nadvojvodo Ferdinanda, naj se poslopje mitnice in pošte popravi. Pozneje je bilo poslopje očitno popolnoma prenovljeno, saj J. V. Valvasor v svoji knjigi Slava vojvodine Kranjske poroča o udobnosti pošte v Podpeči, kar kaže tudi bakrorez velikega dvonadstropnega poslopja podpeške pošte v njegovi knjigi.

Do začetka 16. stoletja je potekala obvezna trgovska pot od Jadranskega morja proti Panonski nižini skozi Kamnik po Tuhinjski dolini, čez Motnik in naprej proti Celju. Zato je imelo mesto Kamnik v tistem času veliko bogatih trgovcev in podjetnikov, ki so pozneje prešli v plemiške vrste. Takrat je bila v Kamniku tudi mitnica z dobrimi dohodki. Obvezna trgovska pot skozi Kamnik je bila med leti 1504-1530 odpravljena. Najverjetneje se je to zgodilo med beneško vojno cesarja Maksimilijana I. (1508-1516), ko je bilo v Ljubljani odpravljeno skladiščno pravo. V leto 1514 verjetno sega tudi prva omemba mitnice v Podpeči.

Glavna pot od Jadranskega morja proti ogrskim deželam ter proti Gradcu in Dunaju je nato potekala po Črnem grabnu skozi Podpeč in naprej čez Trojane proti Celju, po tako imenovani »ljubljski cesti«. Zato s prestavitvijo glavne poti med jadranskimi mesti in Gradcem ter ogrskimi deželami povežujemo porast pomena mitnice v Podpeči pri Lukovici. »Ljubljanska cesta« je bila od ukinitve poti skozi Kamnik v 16. stoletju najpomembnejša trgovska pot v slovenskih deželah. Kamniku sta ostali le pot čez Črnivec iz Zgornje Savinjske doline proti Dravogradu ter pot med Gorenjsko in Celjem po Tuhinjski dolini. Kamnik se je sicer zelo trudil, da bi ponovno pritegnil večji delež trgovskega prometa nase in je večkrat prosil vladarja, da bi glavna trgovska pot zopet potekala skozi Tuhinjsko dolino. Promet se je občasno zaradi kuge in povodnji res prenesel na staro pot, toda vedno le za krajši čas. Z ureditvijo ceste iz Štajerske skozi Podpeč proti Ljubljani (v letih 1720-1728) je dokončno propadlo prizadevanje Kamnika, da bi skozenj potekala glavna cesta in poštni promet. S tem se je okrepil pomen mitnice in poštne postaje v Podpeči pri Lukovici.

Prvi oskrbnik mitnice v Podpeči, ki je omenjen v pismu cesarja Ferdinanda kranjskemu vicedomu iz leta 1538, je bil Andrej Salittinger. Dne 14. julija 1553 je cesar Ferdinand za 10.000 renskih goldinarjev izročil mitnico Nikolaju Juričiču. Tri leta pozneje je od cesarja Ferdinanda, prav tako za 10.000 renskih goldinarjev, prevzel mitnico v Podpeči Krištof Teuffel, ki je bil mitničar do leta 1569. Pri delu so mu pomagali štirje pomočniki. Leta 1564 se je Krištof Teuffel pritožil cesarju, da mu mitnica namesto predvidenih 500 goldinarjev letno prinaša le 350. Zato mu je cesar 11. septembra istega leta podelil še dohodke graščine Pütten. Pozneje je bil Krištof Teuffel plemeniten, saj se v listini cesarja Maksimilijana iz leta 1570 omenja kot Krištof Teuffel baron (Freyherr) zu Gundersdorf.

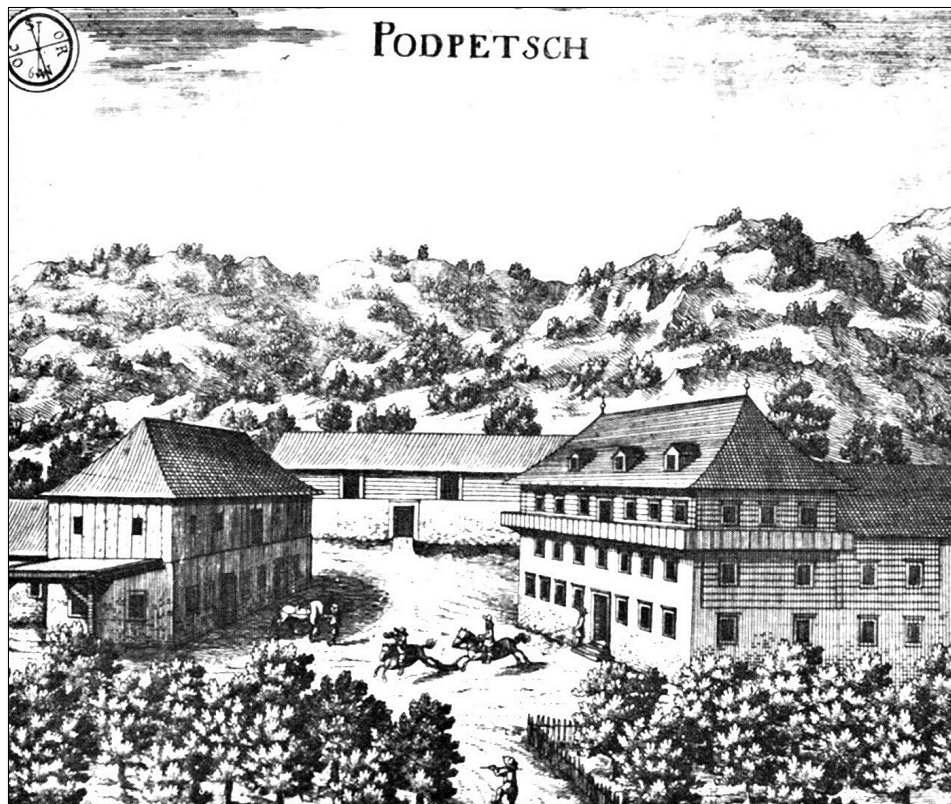
Pomembno obdobje v poštnem razvoju v slovenskih deželah se je začelo po delitvi habsburških dežel, ko je po smrti cesarja Ferdinanda postal deželni knez Notranje Avstrije nadvojvoda Karel II. (1564). Za prestolnico svojih dežel je Karel II. izbral

Gradec. Po pogajanjih z deželnimi stanovci o vzdrževanju redne poštne zveze med Gradcem in Ljubljano jim je leta 1573 ukazal plačevati za vzdrževanje te zveze 200 renskih goldinarjev letno. To je bila na Slovenskem prva trajna poštna zveza z določeno smerjo in natančno določenim časom prihoda in odhoda. Ob koncu 16. stoletja se je poštni promet zelo povečal, na poštah postajah je bilo mogoče najeti tudi jezdne konje.

Položaj generalnega dednega poštnega mojstra v cesarstvu je imela od 1615 v rokah družina Taxis. V habsburških deželah so bili v začetku 17. stoletja štirje visoki poštni uradi: graški, insbruški, dunajski in dvorni v Pragi. Po preselitvi dvora na Dunaj je bil dunajski urad združen z dvornim. Leta 1612 je avstrijska dvorna pisarna ugodila prošnjemu grofa Paara in mu podelila dedni privilegij za avstrijske pošte, razen za insbruško, ki je še naprej ostala v rokah Taxisov. Do leta 1624 so Paari tako dosegli privatizacijo vse avstrijske pošte in naslov avstrijskega generalnega poštnega mojstra. Paari so pozneje uspeli pridobiti še ogrsko pošto. Valvasor navaja, da je bila glavna poštna postaja na Kranjskem v Ljubljani. Poštni mojstri so uživali posebne privilegije. Bili so osebno svobodni in oproščeni večine dajatev ter vseh dolžnosti do zemljiških gosposk. Oproščeni so bili tudi vseh obveznosti vojaške nastavitve.

Valvasor je v svoji knjigi Slava vojvodine Kranjske posvetil pošti v Podpeči pri Lukovici posebno poglavje. Med drugim piše: »Na Gorenjskem, v prvi petini Kranjske, je samo ena poštna postaja, namreč v Podpeči, tri milje od Ljubljane med visokimi hribi ob potoku Radomlji. To je druga pošta od Ljubljane do Gradca. Zdaj, ko to pišem, jo upravlja Jurij Ernest Kraa kot poštni odpravnik.« Jurij Ernest Kraa je bil mitničar in poštni odpravnik v letih 1667-1696. Valvasor dalje piše, da leži poštna postaja Podpeč v rodovitnem kraju in da je zelo prikladna za popotne ljudi. Popotnika so za primerno plačilo sprejeli z vso vljudnostjo in udobnostjo. Tiste, ki so se na popotovanju ustavili v Podpeči, so izvrstno postregli s pijačo in jedačo. Tudi na postni dan so hrano pripravili za vsakogar posebej, kot se za tisti dan spodobi in ga tako kar najbolj zadovoljili.

Zaradi potreb novih uradov, razmaha trgovine in prometa ter vse večje korespondence med zasebniki je imela rodbina Paar velike dobičke, poštno upravo pa je vzdrževala država. Zato je leta 1722 avstrijska državna oblast prevzela Paarovo pošto pod neposredno upravo. O tem je znana zanimiva zgodba. Cesar Karel VI. je leta 1722 na nekem dvornem plesu na videz v šali vprašal kneza Paara, kolikšne letne dohodke mu prinaša pošta. Ta je v strahu pred morebitnimi novimi obdavčitvami navedel vsoto 66.000 goldinarjev. Vsota je bila seveda veliko manjša od resničnih letnih poštne dohodkov družine Paar. In družina Paar je ob podržavljenju pošte istega leta dobila prav to vsoto kot

Bakrorez podpeške mitnice in poštna postaje iz Valvasorjeve knjige Slava vojvodine Kranjske (1689). Pred vhodom stoji zakupnik mitnice in poštni odpravnik Jurij Ernest Kraa s sabljo, pred hlevom pa poštni hlapec, ki odpremlja konja. V sredini slike je postiljon, ki trobi na poštni rog

letno odškodnino ob pravici do raznih častnih državnih poštних nazivov. Celotna družina je bila tudi oproščena plačevanja poštних taks.

Rodbina de Sani-Kraa-Cerar v letih 1570 do 1762 na mitnici in poštni postaji v Podpeči

Za Krištofom Teuffelom zu Gundersdorfom je prevzel podpeško mitnico Waldin de Sani, prvi iz rodbine de Sani-Kraa-Cerar, ki je sprva samo na mitnici in pozneje hkrati tudi na poštni postaji v Podpeči pri Lukovici gospodarila skoraj 200 let.

Waldin de Sani je omenjen v listini iz leta 1580, ko mu je 5. avgusta graška komora ponovno izročila mitnico v Podpeči v triletni najem za letno najemnino 230 renskih goldinarjev, ki jo je moral izročati vicedomu konec vsakega leta, 14 dni po svetem Juriju. Zakupniki mitnice in poštni prefekti (predstojniki) v Podpeči iz rodbine de Sani-Kraa-Cerar v letih 1570 do sredine 18. stoletja so bili: Waldin de Sani (1570-1582), zakupnik mitnice; Ana de Sani (1583), zakupnica mitnice; Jakob de Sani (1583-1628), zakupnik mitnice in prvi poštni odpravnik (postarius supremus); Gerhard Kraa (1628-1667), mitničar in poštni

odpravnik (poročen s Suzano de Sani, sestro Jakoba de Sanija); Jurij Ernest Kraa (1667-1696), zakupnik mitnice in poštni odpravnik; Lucija Kraa (1696-1700), zakupnica mitnice in poštna odpravnica; Karel Jožef pl. Kraa (1701-1711), poštni prefekt in zakupnik mitnice; Ana Marija pl. Kraa (1712), poštna odpravnica in zakupnica mitnice; Jernej Cerar (1713-1720), poštni prefekt (od l. 1712 poročen z Ano M. Kraa); Ana Marija Cerar (1721-33), poštna prefektinja in zakupnica mitnice; Janez Baltazar pl. Kraa (1734-1737), poštni prefekt in zakupnik mitnice; Ana Marija Cerar (od 1737 naprej), poštna prefektinja in zakupnica mitnice; Jožef pl. Kraa (do 1762), poštni prefekt in zakupnik mitnice.

Po smrti Waldina de Sanija se je leta 1582 njegova vdova Ana de Sani potegovala za zakup mitnice v Podpeči in je zanj ponujala 300 goldinarjev v dveh polletnih obrokih. Za to vsoto je leta 1583 ob svetem Juriju Jakob de Sani, sin Waldina de Sanija, dobil v zakup podpeško mitnico. V Gradcu, prestolnici Notranje Avstrije, je bil v letih 1597-1598 vodja poštna postaje Janez de Sani, sin Jakoba de Sanija. Služba Janeza de Sanija v glavnem mestu pri Paaru je bila verjetno nagrada za dolgoletno uspešno delo njegovega očeta Jakoba v Podpeči in za izkušnje, ki si jih je sin pridobil pri njem.

V drugi polovici leta 1585 je kamniški meščan Lenart Stäbe poskušal pridobiti v zakup podpeško mitnico. Vicedom je 1. septembra 1585 pisal komornim svetnikom v Gradec, naj zavrnejo prošnjo Stäbeta in mitnico ponovno zaupajo Jakobu de Saniju, ki jo že tri leta oskrbuje in ob roku plačuje zakupnino. De Sani naj bi imel tudi prednost, ker je vrsto let pomagal carinariti svojemu očetu Waldinu de Saniju, poleg tega je tudi lepega vedenja in mu je poštna odprava v resnici že izročena. Dobska krstna knjiga ga imenuje postarius supremus in je torej prvi poštni uradnik v Podpeči. Leta 1586 je Jakob de Sani ponovno sklenil pogodbo o zakupu carine in obljubil, da bo plačeval 360 renskih goldinarjev na leto. V listinah so omenjene še carinske zakupne pogodbe Jakoba de Sanija iz let 1592, 1595 in 1607. Pri tem je zanimivo, da so se zakupnine z leti nižale. Tako je bila leta 1592 300 goldinarjev, leta 1607 pa le še 220. Kot bomo videli, se je carinska zakupnina z leti še nižala, kar kaže na padanje dobička mitnice v Podpeči. To potrjujejo tudi pisma Jakoba de Sanija komornim svetnikom, v katerih prosi za zmanjšanje zakupnine.

Jakoba de Sanija je nasledil Gerhard Kraa, ki je bil poročen z njegovo sestro Suzano. V pečatnem grbu je imela rodbina Kraa vrano, očitno izbrano glede na družinski priimek. Dne 29. decembra 1628 je vicedom Panizol priporočal dvorni komori, naj izroči Gerhardu Kraaju mitnico v Podpeči, ker je pred tem dobil tamkajšnjo pošto, stanuje pa v hiši umrlega svaka Jakoba de Sanija. Poleg tega naj bi bil marljiv človek in tudi precej premožen. Suzana in Gerhard Kraa sta imela več otrok.

Naslednik Gerharda je bil njegov sin Jurij Ernest Kraa, ki ga v Slavi vojvodine Kranjske (1689) omenja tudi J. V. Valvasor. Jurij Ernest Kraa je bil trikrat poročen. Prvič je sklenil zakon 29. oktobra leta 1654 z Marijo Ano Vidmar, hčerjo zapriseženega odvetnika in ljubljanskega meščana Andreja Vidmarja. V zakonu se jima je rodilo četvero otrok. Jurij Ernest Kraa se je po smrti prve žene še dvakrat poročil. Umril je 18. septembra 1696 in je bil pokopan na Brdu pri Lukovici.

Jurija Ernesta Kraaja je leta 1701 nasledil sin iz drugega zakona Karel Jožef Kraa, ki je bil rojen 12. marca 1682. Glede na prejšnje in poznejše podobne primere je verjetno do takrat vodila pošto in mitnico Lucija Kraa, tretja žena Jurija Ernesta Kraaja. Vsekakor pa ima Karel Jožef Kraa leta 1701 že naslov poštnega prefekta. Karel Jožef Kraa se je 9. januarja 1701 poročil z Ano Marijo Krambergar in je večkrat omenjen v različnih listinah.

Leta 1703 je Karel J. Kraa odpovedal zakupno pogodbo za pobiranje carine v Podpeči. Zato je komora vicedomu ukazala, naj poišče drugega zakupnika mitnice. To pa ni bila lahka naloga, saj razen poštnega upravnika Karla J. Kraaja in Jakoba

Vekslerja (Bekslerja), ki je stanoval blizu Podpeči ob glavni cesti, v bližnji okolici ni bilo drugih pisanja večjih ljudi. Jakob Veksler bi bil lahko Jakob Jeglič-Veksler (Beksler) iz Šentvida pri Lukovici, saj daleč naokoli ni zaslediti podobnega priimka ali hišnega imena.

Jakob Veksler je za zakup mitnice ponudil 100 goldinarjev letno. Vicedom je nato poslal v Podpeč cesarskega odmerjevalca davkov poizvedovat, komu naj bi oddali mitnico. Končno je leta 1705 zakupno pogodbo še enkrat dobil Karel J. Kraa, predvsem zato, ker se je carina od nekdaj pobirala na poštnem uradu v Podpeči. Tako je iz listine leta 1705 razvidno, da je dobil v zakup podpeško carino za vsoto 100 goldinarjev na leto. Vidimo, da je zakupnina za mitnico ponovno padla, kar kaže na stalno padanje njene donosnosti (vse od 16. stoletja dalje). Karel Jožef Kraa je umrl leta 1711. Pokopali so ga na Brdu pri Lukovici, kjer je bil tudi cerkveni ključar.

Povezava z velesovsko pristavo Breg v Imovici

Vdova Ana Marija pl. Kraa se je leta 1712 drugič poročila z Jernejem Cerarjem, in to z bratom Jurija Cerarja-Breškega, ki je prišel na posestvo Breg v Imovici leta 1710 in se je dve leti prej poročil. Na Bregu še sedaj hranijo skrinjo iz tega leta, v kateri je bila verjetno nevestina bala. Kot je zapisano v dobskih krstnih knjigah, je bila otrokom Jurija in njegove žene Jere skoraj vedno krstna botrica Ana Marija Cerar.

Dvorec Breg je bil v preteklosti pristava samostana Velesovo, kjer je bival samostanski uradnik-kaščar in je pobiral samostanske dajatve. Po izročilu se najstarejši del breške hiše, to je stolp na severni strani hiše, še danes imenuje »Stara kašča«. Razlog za obstoj velesovske pristave na Bregu lahko iščemo v veliki oddaljenosti okoliških velesovskih posesti od matičnega samostana. Posest samostana Velesovo, ki je bila v bližini Brega, je v letu 1458 obsegala naslednje število podložnih kmetij: Rafolče (1), Čeplje (1), Lukovica (3), Gorenje pri Blagovici (1), Pretrž (2), Peče (6), Gorica pri Pečah (4), Kleve (2), Hrib (1), Moravče (1), Tušanj (4), Brezje (1), Krašče (1), Selo pri Moravčah (1), Imenje (1), Spodnje Koseze (4), Žeje (1), Imovica (5), Vrba (1), Dob (1), Vir (4), Količevo (1). Skupaj 47 podložnih kmetij. Treba je povedati, da so podložniki, ki so bili bolj oddaljeni od samostana, dajali samo dajatve, tlake pa niso opravljali, medtem ko je bilo za podložnike posvetne gosposke to značilno brez izjeme.

Jurij Cerar-Breški (1680-1753) je večkrat omenjen v zapisih šentviške cerkve. Tam je med drugim zapisano, da je leta 1739 skupaj s svojim sinom Jernejem plačal cerkvi v Šentvidu 6 grošev za sedeže v prezbiteriju. Po smrti Jerneja Cerarja leta

1769 je posestvo Breg prevzela njegova hči Marjeta Cerar, ki se je 1787 poročila z Jurijem Sušo. Člani družine Cerar so v 18. stoletju gospodarili tako na pošti in mitnici v Podpeči kot tudi na velesovski pristavi Breg. Breški Cerarji so si v 18. stoletju sledili (najprej kot kaščarji samostana Velesovo in pozneje kot gospodarji posestva Breg) v naslednjem zaporedju: *Jurij Cerar* (1710-1753), kaščar samostana Velesovo; *Jernej Cerar* (1753-1769), kaščar samostana Velesovo; *Marjeta Cerar* (1769-1787), kaščarica samostana Velesovo do razpustitve samostana leta 1782; *Jurij Suša* (1787-1838), leta 1787 se je poročil z *Marjeto Cerar*.

Cesar Jožef II. je 3. julija 1782 izdal odlok, s katerim je prenehal delovati velesovski samostan. Tako je tudi Breg izgubil svojo stoletja trajajočo funkcijo in Breški so se znašli v povsem novih okoliščinah. V tem času je Breg doživljal enega svojih vrhuncev.

Po ukinitvi samostanskega gospostva je novo gospodarsko stanje zahtevalo iskanje novih načinov preživljanja. Jurij Suša se je lotil trgovine z žitom, ki mu je dobro uspevala. V tem času so na Bregu dobili tudi največ nove notranje opreme, klasicističnih peči in bidermajerskega pohištva, ki je deloma še ohranjeno, še zadnjič so jo prezidali in od takrat se ni več bistveno spreminjala.

Fotografija breške hiše iz leta 1932

Konec službe članov rodbine de Sani-Kraa-Cerar na poštni postaji v Podpeči

Brat velesovskega kaščarja Jurija Cerarja – Breškega Jernej Cerar je po poroki z Ano Marijo Kraa leta 1712 postal poštni predstojnik v Podpeči. Poštnega prefekta Jerneja Cerarja dobska krstna knjiga prvič navaja 20. novembra 1713, umrl je 1720, star komaj 36 let. V oporoki se je velikodušno spomnil cerkve v Šentvidu pri Lukovici, ki je sicer dobila svojega duhovnika šele leta 1816, ko sta Andrej Iglíč in Janez Burger z darovi ustanovila Ustanovo ustanovnih maš. Po smrti soproga Jerneja Cerarja je pošto in carinsko postajo kot poštna predstojnica in zakupnica mitnice ponovno prevzela njegova vdova Ana Marija Cerar.

Ana Marija Cerar je bila poštna predstojnica in zakupnica mitnice najmanj do leta 1741, ko vicedom v svojem pismu omenja njeno prošnjo, da se ji zniža najemnina za mitnico na 90 goldinarjev, ker se s Štajerske že nekaj časa ne uvaža žita in masla. Poznejših pisnih virov nimamo, ker segajo vicedomske listine le do leta 1741, kar se ujema z začetkom vladanja Marije Terezije (1740) in z njenimi reformami. Zadnji moški potomec rodbine Jožef Kraa je umrl leta 1762. Ana Marija Cerar je umrla 11. marca 1764 v starosti 93 let.

Nazadovanje donosnosti mitnice v Podpeči

Glede na neprestano padanje zakupnine za podpeško carino lahko sklepamo o manjši donosnosti te carinske postaje. Za slabšanje donosnosti je bilo več vzrokov, med drugim tudi razne vojne in kuga. Tako so zaradi kuge, ki je razsajala v okolici Celja, zaprli prehode na Vranskem in Trojanah. Tovori se takrat niso prenašali in mitnica je zaradi tega utrpela veliko izgubo. Zato je Jurij Ernest Kraa leta 1682 prosil dvorno komoro naj zmanjšajo letno zakupnino v skladu s klavzulo pogodbe iz leta 1672, ki dovoljuje izjemen popust pri zakupnini mitnice med vojno, pulti in kugo. Vicedom je podprl njegovo prošnjo s posebnim pismom dvorni komori z dne 20. maja 1672.

Podpeški mitnici so škodile tudi razne svoboščine, ki jih je deželni knez podeljeval posameznikom ali pa je od carine oproščal posamezne vrste blaga. Zato je Jurij Ernest Kraa leta 1667 v svojem pismu vicedomu grofu Blagaju predlagal, da se graščakom, ki tvorijo žito in vino mimo podpeške mitnice, naloži carina.

Med drugim so podpeško mitnico prizadele svoboščine, podeljene mestoma Trstu in Reki, ki jih je določal cesarski patent. Ana Marija Cerar se je zato leta 1730 pritožila vicedomu, da je vse blago, ki se z Dunaja, Gradca, Češke in Moravske vozi v Trst ali nazaj iz Trsta oproščeno carine. Tudi leta 1738 se

je Ana Marija Cerar pritoževala komori, da ji veliko škodo povzročajo Kočevarji in Ribničani, ki kupujejo v Trstu in na Reki olje, pomaranče in limone pod pretvezo, da to blago peljejo v Gradec ali na Dunaj, v resnici pa ga spotoma prodajo in se tako izognejo carini.

Do srede 17. stoletja je skrbela za popravilo cest dvorna komora. Pozneje so morali zakupniki podpeške mitnice sami in na svoje stroške popravljati cesto. Tako se je moral 2. januarja 1672 carinski zakupnik Jurij Ernest Kraa zavezati, da bo poskrbel za izboljšanje cest. Kaže, da Kraaji svoje obveznosti glede popravila cest niso jemali zadosti resno. Vicedom se je namreč v svojem pismu 5. decembra 1703 komori pritoževal, da so ceste zelo razdejane zaradi hudournikov, ki ob večjem deževju prihrumijo iz okoliških hribov. Zato so v pogodbi 16. februarja 1705, Karlu Jožefu Kraaju znižali carinsko zakupnino za leto 1705, pri čemer se je Karel J. Kraa obvezal, da bo na svoje stroške popravil cesto v smeri proti Ljubljani in v smeri proti Vranskemu. Dne 28. aprila 1711 je vicedom poročal, da Kraaji kljub znižani zakupnini niso popravili ceste. Po tej ovadbi je prišel 28. julija 1711 ukaz iz Gradca, da mora Ana M. Kraa v šestih tednih popraviti vse ceste, za katere se je obvezala, da bo skrbela. Med Podpečjo in Šentožboltom je bila cesta redno poplavljena še tja do konca 18. stoletja in zato večkrat potrebna korenitega popravila.

Tudi reka Bistrica je večkrat tako narastla, da vozovi niso mogli voziti čeznjo. To je bilo krivo, da pošte konec 17. stoletja krajši čas niso prenašali prek Podpeči, ampak prek Kamnika in Motnika. Pozneje je zaradi kuge zopet tekla po stari poti mimo Podpeči. Leta 1608 so naredili lesen most čez Pšato, ker je čez njo vodila poštna pot. Zaradi težav z reko Bistrico je cesar Karel VI. šele 16. septembra 1724 dovolil, da se na deželne stroške zgradi most čez Bistrico. Mostnine so bili oproščeni berači in redna pošta, ne pa tudi osebe, ki so potovale s poštnimi vozovi in kočijami. Mostov v 17. stoletju sicer ni bilo veliko, pošto so zato čez reko prenašali z brodom ali pa so jih prečkali na plitvinah. Edini most čez Savo je bil v Kranju. Zato so morali poštni sli v obdobjih, ko je reka Sava zelo narasla, napraviti ovinek skozi Kranj. Pošta je uporabljala tudi brod v Črnučah. Pozneje so zgradili v Črnučah most, ki ga je januarja 1810 odnesla visoka voda.

Vse do leta 1730 je jezdna pošta iz Gradca skozi Podpeč prihajala le enkrat tedensko, od takrat dalje pa dvakrat. Med vladavino cesarice Marije Terezije so leta 1750 na cesti Gradec – Podpeč – Ljubljana – Trst uvedli tudi posebne poštno vozove, ki so prihajali enkrat tedensko ob določenem času in so poleg pošte sprejemali tudi potnike. Cena za prevoz potnikov je bila visoka in odvisna od števila vpreženih konj ter od prevožene razdalje. Poštni red iz leta 1748 je zahteval, da mora imeti vsak

poštni mojster najmanj šest konj in vozova. Leta 1751 je Marija Terezija ukazala, naj se v avstrijskih deželah uvede redna dnevna pošta, vendar je prišlo do uresničenja tega ukaza na cesti Gradec – Ljubljana šele čez več kot trideset let.

Pri poštnem prometu med Ljubljano in Gradcem je prihajalo do zamud in to pogosto zaradi kršitve voznega reda. Po odloku z dne 14. 12. 1776 so se poštno kočije lahko oddaljile od predpisane poštno ceste, če so vozile uradne osebe, ki so potovale na svoje gradove in dvorce, vendar le v primerih, če zaradi tega ni prihajalo do zamud. Zaradi zamud poštnih kočij na relaciji Gradec – Ljubljana so se ljubljanski trgovci leta 1768 pritožili pri višjem poštnem upravitelju v Ljubljani Francu J. pl. Amigoniju. Leta 1783 so se ponovno pojavile pritožbe zaradi zamujanja pošte. Pri tem so ugotavljali, da je prihajalo do pogostih zamud na poštnih postajah v Šentožboltu in Podpeči. Zaradi zamujanja pošte je 3. 4. 1783 dvorna pisarna izdala poseben dekret z ukrepi za odpravljanje zamud.

Od leta 1784 je bila med Gradcem in Ljubljano vsakdanja in redna poštna zveza. Mitnica v Podpeči, ki se je leta 1789 združila s poštnim upraviteljstvom, je bila ukinjena med francosko okupacijo. Pod francosko oblastjo so po uredbi iz leta 1809 postiljoni nosili našitke v francoskih barvah, na rokavih pa ploščice s slovenskim napisom »Pisna pošta za Ilirske province«. Znak poštnih mojstrov je bil vezen francoski orel. V dobi Ilirskih provinc so vozili poštni vozovi z Dunaja proti Trstu vsakih pet dni. Avstrijski vozovi so pripeljali do Celja, kjer so se potniki presedli v ilirske vozove. Po koncu Ilirskih provinc je bila do začetka oktobra 1813 ponovno vzpostavljena avstrijska poštna uprava. Istega leta je bila tudi obnovljena vožnja poštno kočije od Dunaja do Trsta. Od leta 1814 so na poštni cesti Ljubljana – Gradec vsak dan vozili pisemsko pošto. Zaradi vse gostejšega prometa je na cestah začelo prihajati do težav. Vedno več je bilo pritožb, da se kočije in vozovi ne umikajo redni poštni kočiji. Zaradi številnih pritožb je leta 1837 patent Ilirskega gubernija odredil, da se morajo vsi vozniki umikati poštni kočiji ali počakati, da odpelje mimo. Leta 1839 so ta predpis znova potrdili.

Za razvoj pošte je bila pomembna tudi varnost na cestah. Tako je dvorni dekret iz leta 1808 zahteval, da se na področjih, ki so bila znana po napadih na poštno kočije (na primer Črni graben), pošlje kazenske odprave.

Ukinitev pošte v Podpeči in združitev njenega posestva s posestvom brdske graščine

Za rodbino de Sani-Kraa-Cerar je prevzel poštno postajo v Podpeči Franc Novak. Še med njegovim upravljanjem podpeške pošte leta 1765 je višji poštni upravitelj v Ljubljani Franc pl.

Amigoni predlagal prestavitev poštno postaje v Podpeči, in sicer zato, da bi se izenačile razdalje med posameznimi poštnimi postajami med Vranskim in Ljubljano. S predlogom Amigonija se nista strinjala ne deželno glavarstvo na Kranjskem in tudi ne poštni mojster Franc Novak. Tako s prestavitvijo pošte ni bilo nič. Leta 1779 je poštni mojster Franc Novak zaprosil za spremembo priznane poštno razdalje med njegovo poštno postajo in Ljubljano z ene na eno in pol poštno razdalje. Kot razlog je navedel razdaljo 3,5 milj med obema krajema. Prošnjo je podprl tudi višji poštni upravitelj pl. Vischer, kar je pripomoglo k temu, da je bilo Novakovi prošnji ugodeno. Dokumenti navajajo Franca Novaka kot poštnega mojstra do leta 1784. Za njim je postal upravitelj poštno postaje v Podpeči Janez Krstnik (Baptista) Novak, vendar le za kratek čas.

V zadnjem desetletju 18. stoletja je prevzel upravljanje podpeške pošte Jakob Pavlič. V uradnih knjigah je prečrtan Novakov priimek in namesto njega napisano ime in priimek Jakoba Pavliča. Ime Jakoba Pavliča lahko najdemo na seznamu poštnih upravnikov, ki je bil objavljen v deželnem šematizmu za leto 1795. Kot upravnika podpeške pošte ga srečamo tudi na francoskem seznamu poštnih postaj in poštnih mojstrov v dobi Ilirskih provinc (Arhiv Republike Slovenije). Jakob Pavlič je umrl leta 1807. Ko je bil upravitelj, je bilo v podpeških poštnih hlevih 11 konj in 2 poštna vozova. Od Ljubljane do poštno postaje v Podpeči so vozili z dvema paroma konj. Na poti proti Šentožboltu in čez trojanski klanec je bila potrebna dodatna volovska pripraga. Naslednik Jakoba Pavliča je bil njegov sin z istim imenom, ki pa je kmalu zabredel v dolgove; bil je prisiljen

prodati posestvo in poštno pravico. Jakob Pavlič mlajši se je odselil v Ljubljano, kjer je umrl leta 1854.

Posestvo Podpeč, ne pa tudi poštno pravice, je kupila poštarica iz Šentožbolta Frančiška Pavlič, ki ga je pozneje izročila sinu Jožefu. Rodbino Pavličev iz Šentožbolta zasledimo v seznamu svobodnikov na Kranjskem iz 18. stoletja.

Poštno pravico si je pozneje za 20.000 goldinarjev pridobil graščak Kajetan Šuler iz Šentruperta. Po smrti Kajetana Šulerja leta 1862 je postala podpeška poštarica njegova vdova, Ana Šuler. Ta je 8. avgusta 1867 premestila poštno postajo iz Podpeči v Lukovico. Zadnja podpeška poštarica Ana Šuler je umrla 16. julija 1872.

Leta 1915 se je posestvo, ki je v preteklosti pripadalo podpeški pošti (imenovano tudi »Stara pošta«) in je bilo tedaj v lasti rodbine Zorko, z ženitno pogodbo združilo s posestvom brdske graščine v lasti rodbine Kersnik, ki je še danes lastnica poslopja stare podpeške pošte.

ZAHVALA: Za pomoč, nasvete in lektoriranje se iskreno zahvaljujem prof. dr. J. Šumradi, M. Kotniku in prof. Zori Slivnik.

LITERATURA:

* Peter BERGLAR in Peter RADICS, 1992: *Marija Terezija in Slovenci*. Ljubljana: Pegaz Int.

* Ferdo GESTRIN, 1973: Kmečka trgovina kot ozadje kmečkih uporov. *Situla* 13. 45-67.

* Ferdo GESTRIN, 1991: *Slovenske dežele in zgodnji kapitalizem*. Ljubljana: Slovenska matica.

Fotografija stare podpeške mitnice in pošte iz druge polovice 20. stoletja

- * Josip GRUDEN, 1992: *Zgodovina Slovenskega naroda* (I.del). Celje: Mohorjeva družba.
- * Eva HOLZ, 1993a: Ceste in ljudje (od Marije Terezije do leta 1848). *Kronika* 41 3. 143-154.
- * Eva HOLZ, 1993b: O cestnih gradnjah in cestah na Kranjskem v 19. stoletju. *Zbornik za zgodovino naravoslovja in tehnike* 12. 215-258.
- * Andrej HOZJAN, 1994: *Prvi štajerski obveščevalci in poštarji*. Doktorsko delo. Maribor: Univerza v Mariboru.
- * Andrej HOZJAN, 1997: Nastanek in razvoj državne poštne institucije na Slovenskem v obdobju od 1489 do 1722. *Pošta na slovenskih tleh*. Ljubljana: Pošta Slovenije. 60-93.
- * Jože IGLIČ, 1993: *Kronika Rafolč*. Ljubljana.
- * *Ilustrirana zgodovina Slovencev*. 1999. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- * Jasna HORVAT, 1975: Kratek zgodovinski oris trgovine in prometa na Slovenskem od 16.-19. stoletja. *Promet na Slovenskem – 17.-19. stol*. Ljubljana: Narodni muzej. 44-56.
- * Anton KOBLAR, 1893: Donesek k zgodovini pošte na Kranjskem. *Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko* III. 54-59.
- * Jože MLINARIČ, 1995: *Stiška opatija 1136-1784*. Novo mesto: Dolenjska založba.
- * Janko POLEC, 1936: Svobodniki na Kranjskem. *Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo* XVII/1. 5-142.
- * Marjeta ŠAŠEL KOS, 1997: Pošta v antiki. *Pošta na slovenski tleh*. Ljubljana: Pošta Slovenije. 18-35.
- * Carl H. SHEELE, 1970: *A short history of the mail service*. Washington: Smithsonian Institution Press.
- * Stane STRAŽAR, 1985: *Črni graben*. Lukovica: KUD Janko Kersnik.
- * Stane STRAŽAR, 1996: *Župnija Dob skozi stoletja*. Dob.
- * Janez ŠUMRADA in Adrijan KOPITAR, 2004 : *Nastajanje Napoleonove Kranjske*. Ljubljana.
- * Janez V. VALVASOR, 1679: *Topographia Ducatus Carniolae Moderne*.
- * Janez V. VALVASOR, 1689: *Die Ehre des Herzogthums Crain*.
- * Sergij VILFAN, 1985: Prisilnost tuhinjske ceste in njen konec in gospodarsko nazadovanje Kamnika. *Kronika*, 33. 102.
- * Ivan VRHOVNIK, 1896: Carinska in poštna postaja Podpečjo pri Brdu (I.del). *Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko* VI/4. 117 – 122.
- * Ivan VRHOVNIK, 1896: Carinska in poštna postaja Podpečjo pri Brdu (II.del). *Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko* VI/4. 166 – 174.
- * Majda ŽONTAR, 1977: *Razvoj poštne službe na Gorenjskem do prve svetovne vojne*. Kranj: Gorenjski muzej.